

Съдържание:

УВОД	2
ИЗЛОЖЕНИЕ	3
1. Основни насоки в политиката на държавите от антихитлеристката коалиция.....	3
2. Срещите му Съюзниците	4
2.1. Конференцията в Техеран 28.11 - 01.12.1943 г.	4
2.2. Позициите на великите държави между двете конференции.....	5
2.3. Конференцията в Ялта 04.02 - 11.02.1945 г.	5
3. Репарациите и плановете на Съюзниците за икономическото развитие на Германия в периода 1944 -1945 г.	6
4. От Ялта към Потсдам и краят на Втората световна война	8
4.1. В навечерието на Потсдам	8
4.2. Конференцията в Потсдам	9
5. Двете сесии на СМВР и въпросът за мирен договор с Германия	10
6. Възстановяването на Германия в условията на Студената война (1945-1949)	11
6.1. Разлики в прилагането на договореностите	12
6.1.1. Принципът на демократизация	12
6.1.2. Принципът на демилитаризация	12
6.1.3. Принципът на денацификация	13
6.1.4. Принципът на декартелизация	13
6.2. Германия поема по пътя на разделението	13
6.2.1. Политиката на западните сили по създаването на независима западногерманска държава	13
6.2.2. Политиката на СССР по създаването на независима източногерманска държава	15
7. Планът “Маршал”	15
8. Блокадата на Берлин	17
8.1. Паричната реформа	18
8.2. Съветската реакция	18
9. Заключителният етап в изграждането на двете немски държави	20
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	22
Приложение	23
Използвана литература	24

УВОД

Германският въпрос възниква в хода на Втората световна война като въпрос в отношенията на държавите, засегнати от германската агресия, предвождани от Антихитлеристката коалиция. Той се свежда до създаване на благоприятни условия за изключване на нова германска агресия и за утвърждаването на страната като единна миролюбива държава, от която да не възникват заплахи за свеовния мир. Но резките различия във вижданията на съюзниците за следвоенното устройство на Европа и в частност за Германия не дават възможността за провеждането на обща и съгласувана политиката им в първите години след края на войната, въпреки привидното им желание.

Тази курсова работа има за цел да проследи не толкова процеса на разделянето на германската държава “отвътре”, колкото отношенията между държавите, които с действията си участват активно в оформянето на следвоенния свят и в частност в събитията в пределите на вече несъществуващия Трети райх. Именно по този “повърхностен” начин най-пълно и най-детайлно може да се вникне в същността на проблема, тъй като образуването на двете нови германски държави не е изолирано от международната политическа сцена явление; не е плод на вътрешнодържавни преобразувания, референдум, държавен преврат, революции и т. н., а процес върху които въздействат интересите, политиките, икономиките и идеологиите на няколко от най-могъщите държави в човешката история, предвождани от едни от най-забележителните си лидери.

В периода 1945-1949 г. германският народ не е в състояние сам да кове бъднините си и повече от всякога е зависим от волята на великите държави, при това в години, когато последният залп още не отекнал, а условията на глобалната сцена са коренно променени и то само за няколко години – Германия на практика вече е загубила суверенитета си; “санитарният кордон” на СССР е хвърлил сянката си над цяла Източна Европа и е надвиснал заплашително над западната част от континента; САЩ вече са използвали и доказали ефикасността на новото си супероръжие – атомната бомба. Тъкмо тези обстоятелства и постоянното изостряне на отношенията на вече добиващите своите очертания блокове предопределят съдбата за десетилетия напред на милиони хора от двете страни на “желязната завеса”, създават две нови държави с един разделен народ и то в самото сърце на Европа. Остава времето да покаже доколко стабилни са основите, на които те се крепят.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Основни насоки в политиката на държавите от антихитлеристката коалиция

Очерталата се през 1945-1949 г. конфронтация между великите сили по отношение на Германския въпрос води началото си от годините на Втората световна война, когато конференциите и срещите между “тримата големи”, които я съпровождат, определят изходните позиции в становищата на великите сили, които от своя страна намират своето историческо развитие в следвоенните десетилетия и особено в годините на формиране на двете германски държави.

В обсъждането на следвоенното бъдеще на Германия страните-победителки изхождат от своя исторически опит. Уинстън Чърчил желае отново да изгради традиционния за британската политика баланс на силите в Европа. Това означава възстановяване на Великобритания, Франция и дори на победена Германия, които заедно със Съединените щати да контрабалансираят източния съветски колос. Теодор Рузвелт си представя следвоенен ред, в който трите страни победителки заедно с Китай ще действат като съвет на директорите на света, налагайки със сила мира на всеки нарушител, какъвто според него най-вероятно ще е Германия – представа, извесна като Четиримата полицаи. В своите стремежи Йосеф Сталин се позовава едновременно на традиционната руска външна политика и на комунистическата си идеология. Използвайки победа на своята страна той цели да разшири руското влияние в Централна Европа, а покорените от Червената армия старани да бъдат превърнати в буферна зона срещу евентуална бъдеща германска агресия.

Идеалистичната политика на американския президент има за своя цел отстраняването на Хитлер като пречка за установяването на международен ред, основаващ се на хармония, а не да ангажира Съединените щати във възстановяването на европейския баланс на силите. Така той отхвърля становището, че тоталният разгром на Германия може да породи вакуум, който СССР ще се опита да запълни и отказва да вземе предпазителни мерки срещу евентуално следвоенно съперничество между победителите, тъй като това означава възстановяване на системата на баланс на силите, която той се стреми да премахне. За него мирът ще бъде пазен от система за колективна сигурност, поддържана от съгласуваните взаимно доброжелателни действия на военновременните съюзници.

Рузвелт не възнамерява трайно да разполага военни части в Европа, най-малкото за да контрабалансираят Съветите, а и според него ще настъпи всеобщ, универсален мир, а не равновесие, което ще трябва да се поддържа. Това свое становище той споделя и с Чърчил на 29 февруари 1944 г., преди още американски части да са стъпили във Франция.¹

Но с разгръщането на войната за британския министър-председател става ясно, че традиционната цел на външнополитическата му доктрина – поддържане на равновесие на силите в Европа – вече е непостижима, особено след една безусловна капитулация на Германия, когато Съветският съюз ще се утвърди като доминиращ фактор на континента и още повече, ако Съединените щати изтеглят войските си. Това поставя Чърчил в позиция на постоянно маневриране между двата гиганта, всеки от които застрашава британските позиции, макар и от противоположни посоки – от една страна уилсъновия идеализъм, а от друга руския експанзионизъм. Той ясно си дава сметка, че за в бъдеще Великобритания няма да е състояние сама да защитава

---

¹ К и с и н д ж ъ р, Хенри. Дипломатията. Труд, С. 1997, стр. 346

националните си интереси и поради тази причина за него жизнена важност придобива въпросът за установяването на такива приятелски връзки със САЩ, в резултат на които няма да и се налага сама да се справя с предизвикателствата на следвоенния свят. И макар често да успява да убеди американските си партньори, че стратегическите интереси на Вашингтон съвпадат с тези на Лондон, задачата на Чърчил остава изключително трудна, защото продължава да се натъква на подозрението, което Рузвелт и обкръжението му проявяват към британските имперски и национални интереси.²

Тези три подхода към мира намират своя израз в трите последователни срещи на Сталин, Рузвелт и Чърчил, на които те представят позициите си и определят насоките на бъдещото си (не-)сътрудничество.

2. Срещите му Съюзниците

2.1. Конференцията в Техеран 28.11 - 01.12.1943 г.

Още в навечерието на първата среща – през октомври 1943 г. американският президент съобщава на своя външен министър Кордел Хъл, че “по отношение на Германия е взел решение за разделението и на три или повече напълно независими държави”. Британският външен министър Антъни Идън се изказва межувременно също в този дух. На Московската конференция на съюзническите външни министри (18-30.10.1943), която се занимава с подготовката на срещата в Техеран, той заявява, че неговото правителство “не гледа с добро око на по-нататъшното съществуване на една обединена Германия, а че предпочита едно разделение в няколко отделни различни държави и особено една разделена Прусия.” Колегата му Молотов обаче отбелязва, че СССР ще даде “съгласието си за всички мерки, които няма да навредят на Германия в бъдеще”.³

Конференцията в Техеран се провежда от 28 ноември до 1 декември 1943 г. с участието и на тримата държавни мъже. Тя се провежда в момент, когато след успешната битка край Сталинград съветската армия е преминала в контранастъпление, а увереността на Сталин, че при звършването на войната Съветският съюз ще сложи ръка на повечето оспорвани територии, нараства. Така съвсем естествено сериозно се поставя въпросът за бъдещето на Германия от икономическа и стратегическа гледна точка. “Тримата големи” допускат, че възстановяването на страната ще бъде проблем за победителите, тъй като историческият опит след Първата световна война показва, че тя е в състояние бързо да възстанови военната си мощ, което изисква да се “вземат решителни мерки срещу възстановяването на немските военни заводи и предприятия”⁴. Друг аспект на проблема е политическото и териториално бъдеще на Германия. В това отношение Рузвелт излиза с план за разделянето и на пет части. Чърчил издига други два варианта, които предвиждат изолирането на Прусия и отделяне на южните провинции. Британският премиер настоява за строгост по отношение на Прусия, която през 1871 г. изиграва водеща роля в обединението на немските държави, и евентуалното отделяне на нейните южни райони в една дунавска конфедерация под

---

² Пак там, стр. 350

³ **G ö r t e m a k e r, Manfred.** *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland - Von der Gründung bis zur Gegenwart.* Verlag C.H. Beck, München 1999, стр.20

⁴ **М и р ч е в а, Христина.** История на международните отношения в най-ново време, том 1. Софи-Р 2002, стр.316

британско управление. В крайна сметка двата проекта срещат отрицателното отношение на Сталин.⁵

2.2. Позициите на великите държави между двете конференции

Въпреки гореспоменатите различия позициите на СССР и на западните сили не се различават съществено по отношение на плановете им за третирането на Германия след края на войната, а именно – пълната и трайна демилитаризация, унищожаване на икономическия и потенциал, осъждане на военнопръстъпниците. Подкрепено е схващането, че за тази цел е необходима окупация от страните-победителки за неопределено време.

По въпроса за териториалното разпокъсване на Германия Чърчил прозира през 1944 г., че много скоро Великобритания ще има нужда от единна германска държава, която да се яви като противотежест на Съветския съюз на европейския континент. В тази връзка през май същата година британският премиер заявява, че отношенията към СССР след капитулацията на Германия няма да са истински мир, а само едно продължено примирие. През юли позицията му се доизбистря още повече: ”Двете европейски държави, които биха могли да представляват сериозна опасност за нашите стратегически интереси са една новосъздадена Германия и Русия ...; ако Русия прояви враждебни настроения спрямо нас, Германия е единствената страна, чието географско положение, население и ресурси са подходящи да помогнат решаващо за запазването на нашите позиции.“⁶

2.3. Конференцията в Ялта 04.02 - 11.02.1945 г.

Втората конференция на тримата държавници е в Ялта, на Кримския полуостров, в началото на февруари 1945 г., когато съветските армии са прекосили всички граници от 1941 г. и са в състояние едностранно да наложат съветски политически контрол над останалата част от Източна Европа. Съветският ръководител съзнава, че победите, които постигат войските му всъщност могат да се окажат, както твърди Кисинджър, “разменна монета на мирната конференция”. На Рузвелт и Чърчил от друга страна вече им е ясно, че ако не предприемат спешни мерки, териториите, окупирани от съветските войски в хода на войната, ще се окажат непосредствено след нея под заплахата от съветизация, защото те не биха могли да накарат Сталин да отстъпи вече контролираните от него територии.

Тук германският въпрос се поставя в два аспекта: 1) завършване на операциите по разгрома на нацистка Германия; 2) политиката на страните-победителки към нея в следвоенния период. Договарят се съвместни военни действия и координация между щабовете за постигане на безусловната капитулация на Третия райх, оповестена е и обща цел – унищожаване на германския милитаризъм и нацизъм с цел предотвратяване на опасността от нова германска агресия.

Съгласно Лондонския протокол от 12.09.1944 г. Съюзниците решават, че Германия ще бъде разделена в границите си от 31.12.1937 г. (или преди аншлуса на Австрия) на три окупационни зони, като всяка от тях ще е под контрола на една от трите велики сили.⁷ В Ялта тези решения се препотвърждават и доразширяват -

⁵ Запис на първото заседание на ръководителите на правителствата, Техеран, 28 ноември 1943 г. Техеранска конференция, 28 ноември до 1 декември 1943 г. С., 1984, 180-182

⁶ **G ö r t e m a k e r, Manfred.** *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland - Von der Gründung bis zur Gegenwart.* Verlag C.H. Beck, München 1999, стр. 21-22

⁷ Виж “Приложение”

намиращият се дълбоко в съветската зона Берлин също е разделен на зони, а Франция получава покана да участва в рамките на окупационна зона, която допълнително ще бъде съгласувана.⁸ Всъщност привидно този акт представлява жест, с който се признава решаващата роля на Франция в съпротивата и ролята и за следвоенното устройство на света. Всъщност Чърчил променя отношението си към Франция, тъй като в нейно лице той вижда партньор, който успешно би могъл да се противопостави на СССР. Роля за тази промяна изиграва вече споменатата позиция на Рузвелт за възможно най-бързото изтегляне на американските войски от континента и разбирането му, че Великобритания е длъжна сама да възпита и дисциплинира собствените си деца.⁹ Това стечение на събитията обаче не се харесва на Сталин, който се обявява против даването на окупационна зона на Франция, тъй като всъщност не иска да дели Германия с още един “съюзник”.

За осъществяването на договореностите трите велики държави обявяват, че притежават върховната власт по отношение на Германия и ще вземат необходимите мерки за изпълнението на съвместните принципни задачи и на условията за оперативния контрол над Германия. Победителите ще изградят координирана администрация и система на окупационен контрол, вкл. Съюзнически контролен съвет (СКС), в който да влезне и Франция. Важна формулировка предвижда решенията в този контролен орган да се взимат с единдушие, което трябва да гарантира съгласуваността в действията на военновременните съюзници и в следвоенния период. Подчертава се, че всяка държава носи отговорност за изпълнението на тези решения в своята окупационна зона.

По отношение на границите се принципно се приема предложението на Сталин, което има пряко отношение и към германските такива – Полша ще получи разширение на територията си на север и на запад, т. е. за сметка на Германия. окончателното решение ще се вземе след края на войнта.

3. Репарациите и плановете на Съюзниците за икономическото развитие на Германия в периода 1944-1945 г.

Различия между страните от антихитлеристката коалиция съществуват не само по въпроса за евентуално разделение на германската държава, но и по този за репарациите и намесата в икономическата сфера в следвоенните години.

Що се отнася до репарациите, от САЩ настояват пред своите съюзници за съдържаност по отношение на исканията им, тъй като напомнят за проблемите, които разтрисат стабилността на Ваймарската република, и за реваншистките настроения, които се зараждат сред германското население. Отвъд окена спомените за този исторически период са още прекалено пресни, когато немските репарации, макар и непряко, бяха изплатени с американски средства, благодарение на кредитите, които разрушената немска икономика получи по силата на “плана Дауес” (1924 г.) и “плана Йънг” (1930 г.). СССР и Великобритания настояват от своя страна, както за доставки от текущата немска продукция, така и за демонтиране на цели предприятия с цел възстановяване на причинените от германската агресия щети и отслабване на икономиката на тази страна.

В лицето на финансовия министър Хенри Моргентау американското правителство има все пак също така един влиятелен защитник на идеите за деиндустриализация на немската икономика. Представената от него през септември 1944 г. “Програма за предотвратяване на избухването на Трета световна война”, по-

⁸ **H i l g e m a n, Werner.** *Atlas zur deutschen Zeitgeschichte.* Piper, München 1984, стр. 310

⁹ **К и с и н д ж ъ р, Хенри.** *Дипломатията.* Труд, С. 1997, стр. 346-347

известна като “плана Моргантау”, предвижда превръщането на Германия в страна от селскостопански тип.¹⁰ При разработването му Моргантау изхожда от схващането, че едно общество със селскостопанска структура би било по-малко войнствено настроено отколкото една индустриално високо развита страна с тежка индустрия и възможността въоражаване.

На провелата се на 15 септември 1944 г. в Квебек конференция планът на Моргантау е подписан от Рузвелт и Чърчил, който в този момент е изправен пред истинска дилема: Великобритания се нуждае в този момент спешно от кредит в размер на 6,5 млрд. долара, поради което тя е зависима от американската подкрепа и най-вече от тази на американския финансов министър. От друга страна, Чърчил като практик съзнава, че по този начин страната му се обвързва “с един мъртвец” в икономическо отношение.¹¹ Именно поради тази причина и поради страха, че Германия няма да е в състояние, вследствие на едни прекалено високи репарационни задължения или на деиндустриализация, да се справи с изхранването на собственото си население, в крайна сметка на конференцията в Дъмбартън Оукс Рузвелт оттегля подписа си.

На острова през есента на 1944 г. се създава “Щаб по планирането”, който стига до решението, че едно разделение на бившия райх би довело със себе си редица сериозни проблеми: зависимостта на новите държавни образувания от други страни и намаляването на жизнения стандарт биха изложили на опасност суверенитета на новите държави и биха намалили възможността им да изплащат репарации. Обедняването на Германия като цяло би забавило съвземането на света от следвоенните проблеми и би навредило на британските икономически интереси.¹²

В началото на март 1945 г. английският финансов министър Джон Андерсън привежда икономически причини в подкрепа на становището си, че Великобритания може да преследва политика на разделение или на репарации, но не и на двете едновременно.

В резултат от проведените съвещания във Вашингтон и Лондон решават, че една контролирана немска индустрия в условията на демилитаризация и разоръжаване би гарантирала не само сигурност, а също така би отговорила на британските интереси. “Една шепа малки немски държавици би била икономическа тежест за победителите от войната и същевременно огнище на безпокойство”.¹³

* * *

По въпроса за репарациите конференцията в Ялта взема принципното решение Германия да възстанови в натура, а не във валута щетите, причинени от нея на съюзните нации в хода на войната. Установяването на начина на изплащане се основава на болезнения исторически опит от периода между двете световни войни, когатоточна Германия просто отказва да плаща прекалено високите репарации. На конференцията се решава, че репарациите ще се вземат в три форми: 1) еднократни изземвания в срок от две години след капитулацията на Третия райх, състоящи се в машини, съоръжения, кораби, жп състави, предприятия и др.; 2) годишни доставки от текущата продукция за срок, който ще бъде допълнително фиксиран; 3) използване на германски труд. Общата

---

¹⁰ **H i r s c h, Kurt.** *Deutschlandpläne – Dokumente und Materialien zur deutschen Frage.* Rütten+Loenig Verlag, München 1967, стр.192-195

¹¹ **G ö r t e m a k e r, Manfred.** *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland - Von der Gründung bis zur Gegenwart.* Verlag C.H. Beck, München 1999, стр. 23

¹² **Deutschland 1945-1949 - Informationen zur politischen Bildung.** Bundeszentrale für politische Bildung/bpb, Bonn Nr. 259/1998, стр. 4

¹³ Изявление на английския министър на външните работи Робърт Антъни Идън - **Deutschland 1945-1949 - Informationen zur politischen Bildung.** Bundeszentrale für politische Bildung/bpb, Bonn Nr. 259/1998, стр. 4

сума на репарациите е 20 млрд. долара, половината от които се определят за СССР. Всички подробности относно системата на плащания и разпределения се разработват от комисия с представители на трите велики сили, която работи в Москва.¹⁴

4. От Ялта към Потсдам и края на Втората световна война

4.1. В навечерието на Потсдам

Събитията в месеците преди конференцията в Потсдам предопределят понататъшното развитие на Германския въпрос. На 12 април 1945 г. умира Рузвелт. На следващия ден по силата на конституцията длъжността му е поета от вицепрезидента Хари Труман. И докато покойният вече Рузвелт вижда в Чърчил военновременен другар по оръжие, а в Сталин – партньор за запазване на следвоенния мир¹⁵, то Труман е ма противоположното мнение. Според Кисинджър “в края на първия му мандат изчезва и най-малката следа от военновременната хармония”. За разлика от своя предшественик, Труман изразява силно съмнение към Съветите и желанието им да си сътрудничат със САЩ; смята че американската позиция трябва да е твърда и неогъваща се. За новия курс допринасят още две причини: 1) Информацията за създаването и експериментирането на първата американска атомна бомба вдъхновява новия президент и предизвиква вземането на бързи решения; 2) Той споделя и схващанията на редица външнополитически експерти и политолози, които виждат в СССР заплаха за американските интересите и глобализъм. И така довоенните съюзници САЩ и СССР се озовават един срещу друг в самото сърце на Европа.

Междувременно съветските войски вече са преодолели тримесечната съпротива в Будапеща, овладяват Виена и се насочват към Южна Германия и Прага. Внезапната смърт на Рузвелт събужда надежда у Хитлер за обрат. Фюрерът прави аналогия със Седемгодишната война (1756-1763 г.), когато Прусия е спасена по непа случайност: русите са опожарили Берлин, когато през 1762 г. руската императрица Елисавета Петровна умира и на престола се възкачва полурусинът-полунемецът Петър III, фанатичен привърженик на всичко германско, който заповядва изтегляне на руските войски и по този начин спасява престола на Фридрих Велики. Този път съдбата не е така благосклонна и събитията не се повтарят два века по-късно: на 16 април 1945 г. съветските войски започват шурма на Берлин. Капитулацията на Третия райх вече е въпрос на дни. По време на боевете Хитлер се самоубива (30.04), а на 2 май Берлин е превзет. Така на 7 май в щаба на ген. Айзенхауер е подписан **Акт за безусловна капитулация**. На следващия ден, 8 май, той е повторен от ген.-фелдмаршал Кайтел в съветската главна квартира в присъствието на маршал Жуков.

Войната в Европа завършва. Германия е окупирана от армиите на САЩ, Великобритания, Франция и СССР. На 5 юни те поемат върховната административна власт в своите окупационни зони и създават Съюзническия Контролен съвет за изработване и провеждане на обща политика в страната.

В първите дни на юли 1945 г. британските и американските войски се изтеглят от Саксония, Мекленбург и Тюринген в предвидените сектори на Берлин. На 8 юли французите се изтеглят от Карлсруе и Щутгарт, а останалите американски части от Пфалц – така са фиксирани окончателните граници на окупационните зони в Германия. Четирите победителки образуват в своите области провинции с правителства, а по-късно и парламенти, на които постепенно се предоставят все повече компетенции.

¹⁴ **М и р ч е в а, Христина.** История на международните отношения в най-ново време, том 1. Софи-Р 2002, стр. 331

¹⁵ **К и с и н д ж ъ р, Хенри.** Дипломатията. Труд, С. 1997, стр. 351

Но рухването на нацистка Германия и необходимостта от запълването на появилия се властови вакуум водят до разпадане на военновременното сътрудничество. Целите на съюзниците вече са твърде различни. Чърчил се стреми да не допусне превъзходството на Съветския съюз в Централна Европа, за постигането на което той все по-настойчиво говори за необходимостта от обединен английско-американски фронт. Но всъщност новата американска администрация продължава да гледа на британските искания също като предшестващата, като се опитва да убеди Чърчил, че времето на дипломатията на баланса на силите е безвъзвратно отминало. Сталин от своя страна иска да получи територии като отплата за страданията на руския народ и победите на негова Червена армия.¹⁶

4.2. Конференцията в Потсдам

В тези обстоятелства от 17 юли до 2 август се провежда Потсдамската (Берлинската) конференция. Това е третата конференция на държавните ръководители на трите велики сили, в която участват Сталин, новият президент на САЩ Труман, У. Чърчил, а след триумфалната бобода на Лейбаристката партия на изборите във Великобритания мястото на конференцията му се заема от новият министър-председател Клеммент Атли.

Принципно важно решение, насочено към следвоенното устройство и към оптималното решаване на онаследените от войната проблеми, е това за създаване на **Съвет на министрите на външните работи (СМВР)** с участието на съответните министри на САЩ, СССР, Великобритания и Китай. Той ще бъде използван за подготовката на мирното уреждане на Германия.

Най-важната част от Потсдамските споразумения се отнася именно до принципите на политиката на страните-победителки спрямо победена Германия в икономическата, политическата и военна област. Тези принципни положения могат да се синтезират в т.нар. черири “де”: 1) Демилитаризация на Германия; 2) Денацификация; 3) Декартелизация; 4) Демократизация. Страните-победителки определят методите и средствата за изпълнение на горепосочената политика, въпреки че всяка една от тях внася различно съдържание във четирите принципа. Победителите предвиждат унищожаване на германския военен потенциал, ликвидиране на национализма и милитаризма, подвеждане на военнопръстъпниците под съдебна отговорност пред международен и пред германски съд, забрана на НСГРП и др.; децентрализация на икономиката, установяване на съюзнически контрол над промишлеността при запазване на икономическото единство на страната въпреки разделянето и на окупационни области, ликвидиране на картелите, синдикатите и тръстовете; максимално разширяване на добива на въглища, увеличаване на селскостопанското производство. Планирана е реорганизация на съдебната и образователната система, развитие на местното самоуправление, изграждане на централни учреждения по надзора на СКС и т.н.

В териториално отношение Сталин използва двусмислената формулировка от Ялтенското споразумение за реките Одер и Ниса, за да разшири полските граници още по-назапад. В Ялта е решено, че реките ще служат за демаркационна линия между Полша и Германия, без някой да е наясно, че има две реки с такова име. Въпреки първоначалното искане на Чърчил за граница да служи източната река Ниса, САЩ и Великобритания приемат Сталиновата линия Одер-Ниса, но си запазват правото да я преразгледат по-късно.¹⁷ Решено е Кьонингсберг (Калининград) на Балтийско море и

¹⁶ Пак там, стр.376-378

¹⁷ Пак там, стр. 381-382

севрните части на Източна Прусия са се предават на Съветския съюз. В тази връзка с тези териториални промени е планирано и преместването на германското население, заселило се в Полша, Чехословакия, и Унгария по време на съществуването на Третия райх. Грижа на СКС е да проучи въпроса и да изработи механизъм за справедливото разпределение на тява население във всички зони на Германия.

След като САЩ са дали знак, че след края на войната няма да продължават да отпускат помощи на Съветския съюз, за Сталин въпросът за германските репарации придобива решаващо значение. Основният индустриален район на Германия (Рур) обаче е в английската зона. Въпреки това Сталин си дава сметка, че тази област не може да се изхрани самостоятелно, а руснаците контролират главните селскостопански райони на Германия. Така се стига до споразумение, според което всяка от четирите сили ще получи репарации от своята окупационна зона с едно изключение: за Сталин са предвидени 25 % германски машини и съоразения от западните зони. Петдесет от тези двадесет и пет процента трябва да се разменят за храна от източна Германия. Сталин получава също така пълна свобода на действие в руската зона, от което той много скоро се възползва.¹⁸

Третата конференция на държавните ръководители на САЩ, СССР, Великобритания заема особено място в отношенията между съюзниците и в крайна сметка се оказва последната на това равнище. В навечерието и по време на провеждането на самата конференция сериозните противоречия и разногласия между договарящите се страни придобиват все по-ясни очертания. Англия и Съединените щати се стремят да създадат политически единна Германия със самостоятелна индустрия, докато другите две окупационни сили - Франция и СССР - искат тя да остане разделена и слаба. Важността на Германия проличава и в изявление от 1946 г. на държавния секретар Дж. Ф. Дълес: “Наред с атомната бомба, Германия с нейните възможности представлява огромна сила и ние в никакъв случай не трябва да я изпускате от ръцете си”.¹⁹ Според Кисинджър именно Потсдам поставя началото на разделението на Европа на две сфери на влияние. Успешният опит с атомната бомба, извършен докато президентът е в Потсдам, го окуражава да приеме по-твърда линия. Според Амброуз в Германия Труман решава, че “повече няма да рискува съвместни действия с руснаците” и че единственото нещо, което руснаците разбират е силата. Ръкавицата е хвърлена, а Сталин е поема.

5. Двете сесии на СМВР и въпросът за мирен договор с Германия

Единственият проблем, останал от войната, който не намира правно регулиране, е германският. За сравнително кратко време след войнат Германия се превръща в арена на конфронтация и враждебност. През 1947 г. СМВР на две свои сесии – Московската сесия (10 март – 25 април 1947 г.) и Лондонската сесия (25 ноември – 15 декември 1947г.), обсъжда въпросите за създаването на централни германски административни органи, на временно правителство, единна изборителна система, общи икономически решения и др. Съюзниците обаче не постигат споразумение. В Москва САЩ предлагат проектодоговор за разоразаване и демилитаризация на Германия, а СССР проект за процедура по подготовката на мирен договор с Германия. Двете държави формално се придържат към Потсдамските споразумения, но фактически се отклоняват от тях, тъй

¹⁸ **А м б р о у з, Стивън И.** Стремез към глобализъм – Американската външна политика от 1938 до началото на 90 години. Изд.“Петър Берон”, С. 1995, стр. 79

¹⁹ **З о р и н, Семонов и кол.** История на дипломатията, том 5. Издателство на БКП, С. 1961, стр. 73

като не поемат отговорност за провеждане на общи германски избори и за излъчване на правителство, с което да се подпише мирен договор. На сесията в Лондон е поставен въпросът за репарациите и изискването на Маршал за ревизия на линията Одер-Ниса в полза на Германия, а Молотов настоява за единно държавно решение за окупационните зони. В крайна сметка и втората сесия на СМВР също се проваля. Вместо това четирите окупационни сили подготвят разделянето на страната и създаването на две германски държави.

Двете сесии на СМВР протичат в изключително напрегната обстановка. В своя реч от 12 март 1947 г. пред Конгреса (станала известна като доктрината “Труман”) президентът Труман представя своите виждания за бъдещето на Европа и за доминирането на САЩ в световната икономика и политика. Това все повече втвърдява непреклонните позиции на двете страни, които нямат никакви намерения да съдействат за постигане на мирен договор с Германия и за обединяване на страната, освен ако не бъдат приети поставените от тях условия, за които предварително се знае, че са неприемливи. Както по-късно генерал Клей казва, единственият резултат от тези срещи е “че тримата външни министри, представляващи западните сили, се убедиха в непримиримостта на съветската позиция”, като това “ги накара в бъдеще да работят в по-тясно сътрудничество”, което означава че се ускорява процесът на обединение на западните зони, а западната част на Германия се включва в новосъздавания се съюз срещу руснаците.²⁰

6. Възстановяването на Германия в условията на Студената война (1945-1949)

Новите реалности в международните отношения на европейския континент и развиващата се открита конфронтация между съюзниците от антихитлеристката коалиция имат особено проявление на германска територия. С налагането на репарациите и обвързването на четирите окупационни зони към различни политически и икономически системи, Германия се превръща в единствената страна в света, в която проявлението на Студената война добива такива очертания. Великите сили поемат върховното управление на Германия и функциите на германското правителство съгласно системи и принципи, утвърдени от двете конференции на най-високо равнище в Ялта и Потсдам, но с различен подход в прилагането им. Първото разделение на Германия за много историци вече е факт.

Разделените процеси на развитие в отделните зони се обусловени от различните политически цели на четирите окупационни сили. Докато СССР иска четиристранен контрол на Рур и централно управление за цялата страна, то Франция отхвърля изграждането на такова управление и се стреми към отделяне на Рейнландия, на Рурската и на Саарската област от Германия. САЩ и Великобритания са заинтересувани от икономическа гледна точка от цялостта на Германия, тъй като така биха могли да се намалят разходите за окупационните зони.

6.1. Разлики в прилагането на договореностите

Различията между победителите постепенно се превръщат в остри противоречия. Те приемат общите принципи за отношение към победена Германия,

---

²⁰ **А м б р о у з, Стивън И.** Стремение към глобализъм – Американската външна политика от 1938 до началото на 90 години. Изд. “Петър Берон”, С. 1995, стр. 97

договорени и окончателно приети в Потсдам, но по обективни причини нямат и не могат да имат никакъв еднакъв подход към прилагането на тези принципи. Предвид различията в натрупания социален и полити-чески опит на съюзниците, и целите на държавната политика на всяка една от окупационните сили, различията наистина се превръщат в тежки противоречия.

Различията дори между западните съюзници обикновено също не са никак малки, което най-лесно се илюстрира с подхода и към изграждането на първите институции в контролираните от тях части на Германия: чрез образуването на три лендери процесът на демократизация в американската зона получава силен тласък още през септември 1945, докато образуването на териториалните единици в британската зона става едва след играждането на местното самоуправление и завършва през 1947. В горепосочените зони се създават общозонални институции, които изпълняват ролята на консултативни органи. Франция по политически съображения забавя този процес – силният контрол на военното правителство в нейната зона затруднява комуникацията между нейните лендери и е насочен срещу изграждането на общозонални институции.

6.1.1. Принципът на демократизация

Принципът на демократизация се разбира в най-малко два варианта – западен и съветски. Отделно съществуват спорове за предимствата на американската и европейската демокрация. Първите два варианта са достатъчно различни. В практиката на СССР демокрацията се разбира като класова, а не като универсално понятие с общи принципи и критерии. В същото време фактите показват, че в Източната зона властите възстановяват дейността на политическите партии през май 1945 г., докато в западните това се случва в края на същата година. Още през април с. г. под силния натиск на окупационните представители в Източната зона Социалдемократическата партия се обединява с Комунистическата в Германска единна социалистическа партия (ГЕСП).

Окупационните власти в западните зони поддържат Християндемократическия съюз (ХДС) на Конрад Аденауер, Християнсоциалния съюз на Ханс Йозеф Щраус в Бавария, Социалдемократическата партия (СДП). Всички тези партии участват в подготовката на промените в западните зони на Германия и в икономическото им възстановяване. Структурите на властта обаче се изграждат по проекти, разработени от специалисти от държавния департамент на САЩ. Окупационните власти отхвърлят възможността за обединение на политическите партии в общогермански мащаб. Това дава основание на немските политици да си дадат сметка, че “окупационните сили нямат намерение да върнат на Германия, респективно на владените от тях територии, пълната свобода на действие.”²¹

6.1.2. Принципът на демилитаризация

Демилитаризацията на Германия не се прилага еднозначно. В съветската зона се постига пълното разрушаване на структурите, организациите и военните обекти на нацистката партия, докато в западните се извършва тяхната трансформация. Армейски групи и формироваия на вермахта се запазват в пленническите лагери. Една част от тях се превръщат в т. нар. “работни батальони”, “спомагателни части” и др.

6.1.3. Принципът на денацификация

---

²¹ **М и р ч е в а, Христина.** История на международните отношения в най-ново време, том 1. Софи-Р 2002, стр. 407- 408

Подобни различия се отчитат и при прилагането на **принципа на денацификация**. В Източната зона се осъществява безусловно унищожаване на нацизма, на неговите организации и институции във всички области на обществения и личния живот на немците. Нацистки военнопръстѣпници и отговорни партийни функционери са подведени под съдебна отговорност. В зоните под контрола на западните сили се допуска формална денацификация с право на “реабилитация” при наличие на свидетелства или обикновени “служебни бележки” с подписи на двама “поръчители”, които удостоверяват неучастието на съответните лица в системата на нацистките управляващи органи или във военните прѣстѣпления. Известни специалисти от различните военни и разузнавателни ведомства на бившия Трети райх се приобщават на работа в съответните служби на САЩ и на други западни държави.

6.1.4. Принципът на декартелизация

Принципът на декартелизация също не се прилага само в един вариант. САЩ, Великобритания и Франция съдействат за прѣструктурирането и преименуването на част от германските корпорации, и на запазването на други. В Източната зона СССР одържавява прѣдприятията големите германски монополи, макар че запазва частната собственост в промишлеността и системата на услугите.

6.2. Германия поема по пътя на разделението

Новите обстоятелства, отразяващи принципните различия между победителите в тяхната германска поитика, води до прекратяването на работата на Съюзническият контролен съвет (20.03.1948). За много изследователи споровете между СССР и западните сили по въпросите на Германия не са толкова идеологически, колкото споровете за това кой да контролира Германия. Съветският съюз не иска да предаде своя контрол над Източна Германия, подготвя изграждането на своя *cordon sanitaire* с участието на съветската окупационна зона. За английския историк Морисън САЩ и Англия започват да възстановяват Япония и Германия като свои съюзници в Студената война.²² Западните сили не желаят да поделят контрола над Германия и настояват за обединение на “германската нация” чрез референдум, чийто резултати могат да се предвидят, тъй като западните зони имат по-многобройно население.

6.2.1. Политиката на западните сили по създаването на независима западногерманска държава

С прекратяването на работата на Съюзническият контролен съвет, великите държави получават на практика свобода на действие в своите окупационни зони. На фона на нарастващото напрежение със СССР, САЩ и Великобритания обединят своите зони в т. нар. Бизония (02.10.1946, влиза в сила на 01.01.1947). Така те поставят основата на западната германска държава и с това на разделението на Германия. В началото на 1947 г. те формират т. нар. “политически директорат” в качеството на ембриоуправителство.²³ Постепенно разделението на Германия става факт, независимо че все още не съществуват съответните държавни структури.

Решението на западните съюзници да обединят своите зони води до свикването на Парламентарен съвет от делегати от всички правителства на лендерите в Бон. Той се

²² **К и р и л и н, И.А.** История международных отношений и внешней политики СССР 1945-1967, том 3. Изд. “Международные отношения”, Москва 1967, стр.125-126

²³ Пак там

заема с изготвянето на конституцията, която се ратифицира от правителства на лендерите и влиза в сила през май 1949.

Лидерът на ХДС Конрад Аденауер поддържа обединението на трите западни зони с убеждението, че те трябва да станат основа за създаване на една федерална държава, която да се намира в добри отношения с Франция. Това мнение се споделя и от видни американски политици. На 6 септември 1946 г. държавният секретар на САЩ произнася реч в Щутгарт, в която предупреждава, че Германия не трябва да стане пионка във военната борба за власт и сила между Изтока и Запада, но нейното икономическо обединение е задължително. Дж. Бърнс подчертава американската позиция: “ако пълното обединение е невъзможно ние ще направим всичко възможно, за да осигурим максимално възможно обединение” - Бърнс изразява готовността на американците да съберет своята окупационна зона с тези на останалите западни съюзници и всъщност анонсира предстоящото само след месец сливане с английската зона във вече споменатата обща икономическа област (Бизония), която, както бързо става ясно, ще се превърне в основата на една западногерманска държава.²⁴ Изявлението в Щутгарт бележи започването на нова фаза в американската политика към Германия.²⁵ За да се съдържи възстановяването на германската военна сила от САЩ се ангажират да останат на континента още дълго.

След 1945 г. този проблем се поставя в друга светлина поради разпределението на сфери на влияние в Европа. В духа на новите интереси представители на САЩ, Великобритания, Франция, страните от Бенелюкс и на западногерманския политически елит провеждат съвещание в Лондон през първата половина на 1948 г. На него се подготвят документи и решения за процеса по създаване на германска държава на основата на образуваната вече Тризония. В английската столица се обсъждат въпросите на демилитаризацията и разоръжаването; взема се решение за установяване на международна власт над Рурската индустриална зона (вкл. и на Германия освен на горепосочените държави); планирано е създаването на политически организации и институти, необходими за управлението на бъдещата държава след отпадане на окупационния режим. Лондонското съвещание постига и пълно единомислие по следните въпроси, отбелязани в комюникето от него: 1) асоцирането на германската икономика в западноевропейската икономическа система; 2) еволюцията на политическите и стопанските организации на Германия; 3) поддържане сигурността на тази държава и отношенията между нея и западните сили.

Предвижда се командващите окупационни сили да проведат срещи с министър-председателите на западните зони., които да получат задължението да подготвят избора и свикването на Учредително събрание на делегати от всеки ландтаг (парламент на зона). Главната негова задача се състои в приемането на конституция на новата държава и избор на държавно ръководство. Съобразно постигнатите договорености западногерманската държава трябва да бъде федерална република с двукамерна парламентарна система.

По отношение на сигурността се предвижда трите държави да не изтеглят своите въоръжени сили, докато мирът в Европа не е осигурен. Също така е планирано бъдещата суверенна държава да се включи в западноевропейската отбрана.

През март 1949 г. специална конференция на министър-председателите на зоните, проведена в Кьонигщайн, определя основното право, федералното право и границите на земите (лендери). Месец по-късно министрите на външните работи на

---

²⁴ **В ü h l e r, Johannes.** *Deutsche Geschichte vom Bismark-Reich zum geteilten Deutschland.* Walter de Gruyter & Co., Berlin 1960, стр. 417-418

²⁵ **М и р ч е в а, Христина.** История на международните отношения в най-ново време, том 1. Софи-Р 2002, стр. 410

САЩ, Великобритания и Франция утвърждават тези решения и текстовете на новия окупационен режим, според който окупационните власти трябва да упражняват контрол върху разоръжаването, демилитаризирането на научноизследователската дейност, над Рур, над външната политика и външната политика на страната, над използването на фондове и т. н.

Посочените задължения на окупационните сили сериозно ограничават суверенитета на Западна Германия, тъй като те предвиждат поддържането на контрол над всички дейности на правителството и на германското общество в един преходен момент, чиято продължителност не се определя. Новите задължения изискват и нови структури – след реорганизация на американските окупационни служби част от отговорностите се поемат от представители на Държавния департамент.

6.2.2. Политиката на СССР по създаването на независима източногерманска държава

В началото на юни 1945 г. на среща с представители на Германската комунистическа партия Сталин също говори за следвоенното разделяне на Германия. Според него двете части на страната не могат да бъдат формално индетифицирани, а чрез тях, т. е. чрез разделянето на Германия, ще се гарантира контролът на победителите нейните територии и общество.

През 1948-1949 г. в източната зона на Германия също се предприемат инициативи, целящи създаването на държавна организация, чрез която СССР може да запази своето влияние и присъствие. В съветската зона под ръководството на Социалистическата Единна партия се създава *Национален фронт за демократична държава*. На първия му конгрес (1947 г.) са поканени всички масови организации. Той се изказва срещу разделението на Германия и за създаването на централно немско правителство, приема също така решение за създаване на единна демократична Германия. Вторият конгрес се събира на 17/18.03.1948 и създава 400 членен *Германски народен съвет*, който поема грижата за разпространение на идеите на националния фронт в цялата страна. През май 1949 г. третият конгрес на фронта приема проект за конституция на Германската демократична република в рамките на съветската зона.²⁶

7. Планът “Маршал”

Суровата зима на 1946-1947 г., която поставя милиони германци на прага на гладната смърт, прави икономическото съживяване по-необходимо от всякога. В първите години на окупацията Съветския съюз и Франция са заинтересувани от вземането на суровини, стоки и съоразения от немските територии с цел обезщетяване на своите собствени стопанства заради пораженията от войната. Още по време на настъплението на запад Червената армия създава в окупираните територии събирателни лагери за трудоспособното немско население, което е транспортирано в СССР за възстановяване на разрушенията в страната. САЩ и Великобритания, за разликата от вече споменатите окупационни сили, проявяват жив интерес от бързото функциониране на скромната тогава немска икономика. В реч пред долната камара на английския парламент, продиктувана от икономическите затруднения на Острова след войната, още от 16 април 1945 г. Чърчил заявява, че съюзниците трябва да действат така, че немското население да не се превърща в бремене за стопанствата им.²⁷

²⁶ **M a t z, Klaus- Jürgen.** *Europa-Chronik.* Beck'sche Reihe, München 1999, стр.369

В началото на 1947 г., след свое пътуване из Германия, бившият американски президент Хувър изготвя експертиза за икономическата ситуация в страната, която предоставя на правителството във Вашингтон. В нея той излага становището си, че икономиката на цяла Европа е обвързана с германската чрез обмена на стоки и суровини. Продуктивността на Европа, според него, не може да се възстанови без една икономически здрава Германия да допринесе за това. Хувър изхожда от фактът, че всяка година от всеки американски и английски данакоплатец трябва да се вземат 600 долара, за да бъде спасено населението в окупационните зони от гладна смърт. Тъй като индустриалният план на съюзниците ограничава немския индустриален потенциал до $\frac{1}{2}$ от предвоенното му ниво (1938 г.), осъществява демантиране на цели предприятия и намалява шансовете за износ на немска продукция. В тези условия населението от четирите окупационни зони може да задоволява нуждите си от продоволствия само на 60%. За това Хувър призовава за спешни мерки, които включват свобода за немската индустрия, край на демантирането и никакво особено управление на Рурската област.²⁸

Положението не само в окупирана Германия, а и в цяла Европа наистина е много тежко, в което се убеждава и американският държавен секретар Джордж К. Маршал, който след завръщането си от Москва съобщава, че “пациентът [Европа] отпада все повече, докато лекарите умуват”.

Доктрината “Труман” разчиства пътя за прилагане на голяма американска програма за помощ за Европа. Маршал дава нареждане на Кенан и на Служба за планиране да изготвят такава програма. Главната цел е да се съживи икономиката на западна Европа, което е наложително и по политически причини. Американският износ възлиза на 16 млрд. долара годишно, а вносът – на по-малко от 8 млрд. долара. По-голяма част от износа е предназначен за Европа, а за да плащат за него европейците трябва да разполагат с долари, които могат да получат само ако произвеждат стоки, които Америка може да внесе. В противен случай експортният пазар на САЩ ще замре. Също така Европа трябва да има жизнеспособна икономика, за да може да поддържа войска, която да възпре Червената армия.

Ключът към всичко това е Германия. За да бъде възобновено европейското производство, каменовъглените мини и стоманолепярните заводи трябва да заработят с пълен капацитет. За Кенан това трябва да се превърне в приоритет на американската политика, тъй като той си дава сметка, че Съветския съюз няма да съдейства за възстановяването на Германия, без да контролира Рур. От друга страна в Германия не може да има напредък, без да се влезе в противоречие с руснаците. С изпълнението на американската програма разделението на Европа ще бъде окончателно, а оговорността за това ще падне изцяло върху Съединените щати.

За Дълес икономическият колапс на Западна Европа също може да бъде предотвратен, само ако се развие икономическият потенциал на попадащите в пределите на западните окупационни зони немски територии, като това развитие е в интерес на цялата западна част на континента. Но той прави и една важна уговорка – съюзниците трябва да действат по гореспоменатия начин, “но без да направят германците господари на Европа”.²⁹

---

²⁷ **Deutschland 1945-1949** - *Informationen zur politischen Bildung*. Bundeszentrale für politische Bildung/bpb, Bonn Nr. 259/1998, стр. 13-15

²⁸ Пак там

²⁹ **W e b e r, Jürgen**. *Kleine Geschichte Deutschlands seit 1945*. Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2002, стр. 36

На 5 юни 1947 г. в реч пред студентите в Харвардския университет американският външен министър Маршал оповестява финансираната от САЩ Програма за европейско възстановяване (European Recovery Program), по-известна като плана “Маршал”, с която на европейските държави се предоставят американски суровини, стоки и капитали. Той оправдава нуждата от нея с опасността от тежки последици за американската икономика като подчертава, че помощта не трябва да бъде частична, тя “трябва да излекува болестта, а не да облекчи боледуването”.

Западна Европа посреща с ентузиазъм новата линия в американската политика. Дори традиционния страх от Германия е успокоен. Макар че Маршал дава ясно да се разбере, че “възстановяването на Европа включва и възстановяването на Германия”, французите нямат търпение да се включат в програмата, защото предложеният план обвързва Германия със Западна Европа като цяло и предлага на всички огромни суми. Френският външен министър Жорж Бидо започва серия от срещи в Париж. Под натиска на силната Френска комунистическа партия той отправя покана и до съветския си колега.

СССР отхвърля това оръдие на “доларовия империализъм”. Молотов предупреждава, че планът “ще раздели Европа на две групи държави”. Той се връща в Москва, където две седмици по-късно за съветските сателити се обявява “плана Молотов”.

Изпълнението на плана “Маршал” започва през 1948 г. като постепенно в него са включени западните окупационни зони, а по-късно и ФРГ.³⁰

8. Блокадата на Берлин

Потготовката на разделянето на Германия се съпровожда от взаимни предизвикателства между великите сили главно по проблемите на Берлин, който се намира в съветската зона. Столицата на Германия е разделена на сектори, в които са разположени въоръжени сили на четирите страни-победителки.

В края на войната, април 1945, Чърчил безуспешно увещава Айзенхауер (главнокомандващ съюзническите сили) да завладее Берлин, Прага и Виена преди съветските войски. Американските началник-щабове не се съобразяват с искането му, тъй като смятат, че военните планове не трябва да се влияят от политически съображения. Отхвърлянето на британския натиск се оказва принципен въпрос за тях, защото по това време вече няма значителни германски военни сили, които трябва да бъдат раздробени или унищожени. Генерал Айзенхауер пише направо на Сталин, че няма да настъпва към германската столица, а му предлага среща на войските на двете държави край Дрезден. За Сталин не остава друго освен да се възползва от този политически подарък и въпреки че уверява американския главнокомандващ, че не отдава стратегическа важност на Берлин и смята да отдели само малки съветски сили за завладяването му, съветският ръководител нарежда главният удар на Червената армия да се насочи именно към Берлин. В крайна сметка само след три години думите на Чърчил доказват съдбоносното си значение не само за управлението на окупационните зони, но и за разделението на Германия.³¹

8.1. Паричната реформа

³⁰ А м б р о у з, Стивън И. Стремез към глобализъм – Американската външна политика от 1938 до началото на 90 години. Изд. “Петър Берон”, С. 1995, стр. 97-101

³¹ К и с и н д ж ъ р, Хенри. Дипломатията. Труд, С. 1997, стр. 353, 365-366

Към 1948 г. съюзниците вече не се опитват дори да събудят вълнение, че водят обща политика. За да се сложи край на икономическите трудности, западните сили провеждат парична реформа в своите зони, което има за резултат създаването на две икономически системи в страната. СССР вече е дал да се разбере, че ще поеме независим курс в своята зона.

На 20.06.1948 г. западните съюзници започват провеждането на парична реформа, за да се задвижат икономикта в западните зони и в западен Берлин. Въпреки че реформата е изцяло американско начинание, подкрепено от Лондон, Франция е принудена да приеме поради две причини – зависимостта от САЩ и царящият в Западна Европа страх от Съветския съюз.

Обезценилата се, поради задълженията от времето на Хитлер, парична маса в обръщение не отговаря на предлаганото количество стоки. Райхсмарка е заменена в съотношение 1:10 от дойче марката. Това разбира се отразява на спестяванията на милионите вложители, за което експертите все пак ясно си дават сметка.

Американски финансиста разработват още през 1946 г. план за общонемска парична реформа, който е отхвърлен от Съветския съюз, тъй като за Москва е по-важно да запази финансовия суверенитет на своята зона, отколкото само да има право на глас в общонемски мащаб. Това не променя позицията на Вашингтон – американското правителство е решено да проведе паричната реформа и без съветско участие. В началото на декември 1947 г. в СССР започва в изключителна секретност отпечатването на нови банкноти. По това време във Вашингтон и Ню Йорк, не по-малко секретно, се отпечатват новите дойче марки. Съветите обаче решават да изчакат с въвеждането на новите парични средства в своята зона и в цял Берлин, докато американците не обявят открито началото на своята паричната реформа в западните зони, въпреки че решението за съответните мерки е вече взето.³²

Паричната реформа, заедно с помоща на плана “Маршал”, а по-късно и внимателното планиране на управлението и строгата данъчна политика на немското правителство след назначаването му способстват за т. нар. “икономическото чудо” в Западна Германия. Важна роля изиграва и фактът, че до 1955 г. Германия няма, а и не може да има разходи за въоръжаване.³³

8.2. Съветската реакция

Промените в западните зони и в западния сектор на Берлин създават много сериозни проблеми в Източната зона, където на 23.06 с. г. също е проведена парична реформа, въведена е нова, източна дойче марка, която по съветско нареждане трябва да се използва в цял Берлин. Западните съюзници обявяват това нареждане за нищожно.

Както вече бе споменато паричната реформа в западните зони не е никак изненадваща. От месеци в Москва чакат този удобен за тях момент, за да премежат силите си с доскорошните си съюзници и евентулно да получат цял Берлин под свое управление, още повече че с въвеждането на паричната реформа САЩ вече са показали решителността си за създаване на западна държава.

Съветските власти отговарят на това не само с въвеждане на нови книжни пари, а и с определени ограничения на гражданите от западните сектори на Берлин. Жп линиите, шосетата, речните пътища са преградени; токът, както и доставките на хранителни стоки за Западен Берлин са прекъснати. Ограниченията поставят тези

³² **W e b e r, Jürgen.** *Kleine Geschichte Deutschlands seit 1945.* Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2002, стр. 38-39

³³ **G o r d o n, A. Craig.** *Geschichte Europas 1815-1980 - Vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart.* Verlag C.H. Beck, München 1989, стр. 415

сектори фактически в изолация (24 юни 1948 г.). 2 млн. жители и 8 хил. войници са блокирани в западния сектор на града.

Целта на Москва е да принуди западните сили да изтеглят стационараните в западния сектор войски, тъй като те смятат, че по този начин ще провалят американския проект за създаване на западногерманска държава.

В отговор на това западните държави откриват въздушен коридор за доставки на хранителни и други потребителски стоки за населението на Западен Берлин (26 юни с. г.) – най-голямото въздушно-транспортно мероприятие, което светът някога е виждал. Така на всеки две до три минути на едно от трите летища в западния сектор каца самолет на западните сили, на ден се доставят до 13 хил. тона стоки. На западните съюзници се отдава да запазят “обсадената крепост” без употребата на сила. За това допринася и поведението на Съветите, които не поемат риска да нарушат сключените през 1945 г. споразумения за използването на въздушните коридори за и от Берлин.

На 1 юли СССР оттегля своите представители от Берлинската комендатура. В тази напрегната обстановка на запад и на изток се създават гранични полицейски сили.

Сталин отговаря на тези предизвикателства с аргумента, че след като Западът се е отказал от идеята за обединение на Германия, вече няма никакво основание Берлин да бъде запазен като бъдеща столица на цяла Германия. Западните сили, по логиката на собствените си действия, трябва да се оттеглят в своите зони.

На Запад се споделя мнението, че за Берлин не трябва да се води борба, глупаво е да се поема риск да избухне Трета световна война при положение, че в аргумента на Сталин има основание – щом Западът иска да създава западногерманска държава, няма какво да търси в източната част на Германия. Клей и Труман бързо слагат край на подобни твърдения. Клей заявява пред Министерството на войната: “Загубихме Чехословакия. Норвегия е застрашена. Когато Берлин падне, западната част на Германия ще го последва.” След това стрхът, че цяла Западна Европа ще стане комунистическа, може да стане горчива реалност. Американците са убедени, че не бива да отстъпват и на милиметър. Труман казва последната дума с краткото и ясно изречение: “Ние оставаме, край.”³⁴

Четири държави, подозрителни една към друга, отново обсъждат проблемите на милитаризацията на Германия и на столицата Берлин. На 4 май 1949 г. се приема *Четиристрано комюнике за временно политическо решение на Берлинската криза*. СССР прекратява блокадата на западните сектори на 12 май 1949г. В крайна сметка Съветите не постигат целта си, а точно обратното - “полагат грижи” благодарното немско население окончателно да бъде привлечено в лагера на западните сили. Процесът на образуване на западногерманска държава не се забавя, а ускорява. Америка вече е извоювала статута си на защитник на немското население.³⁵

Въздушният коридор на западните държави се поддържа още няколко месеца. Още преди нейното отменяне западните държави са решили да предприемат стъпки за събирането на зоните им в една обединена територия и да стимулират образуването на автономно германско правителство.

След години в разговор между Х. Кисинджър и А. Громико (1989 г.) двамата коментират т. нар. Берлинска криза. Кисинджър поставя въпроса по какви причини СССР рискува с обсадата на Берлин при наличието на американския ядрен монопол. Бившият вече съветски министър на външните работи пояснява, че съветници на Сталин изразяват загрижеността си от този риск оцел през 1948 г., но Сталин отхвърля

³⁴ **А м б р о у з, Стивън И.** Стремеж към глобализъм – Американската външна политика от 1938 до началото на 90 години. Изд.“Петър Берон”, С. 1995, стр.111

³⁵ **W e b e r, Jürgen.** *Kleine Geschichte Deutschlands seit 1945.* Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2002, стр. 40-42

подозренията им с три основни аргумента: 1) вождът е убеден, че САЩ няма да хвърлят атомна бомба над Берлин; 2) червената армия ще се противопостави, ако САЩ изпратят военно подкрепление към Берлин; 3) ако Съединените щати предприемат настъпление по целия фронт, Сталин си запазва правото да вземе сам окончателното решение. Очевидно, заключава Кисинджър, третият аргумент е натежал най-много и е изчерпал обсъжданията на рисковете.³⁶

В условията на т. нар. Берлинска криза великите сили демонстрират решението си да не отстъпват от постигнатите териториални и политически позиции в Германия. В резултат на това те си разменят взаимни обвинения за нарушаване на Потсдамските споразумения и за политика на разделяне на страната чрез създаване на сепаративни държави. СССР предлага преговори, но подчетава особения си интерес към Германия. САЩ, Великобритания и Франция изразяват съгласие с идеята за четиристранен контрол над Германия, но предупреждават, че няма да приемат програма за контролирано от комунистите германско правителство. В крайна сметка споровете около понятията “демократично правителство” и “демократично общество” се оказват напълно безполезни, поради коренно противоположното им тълкуване от СССР и от западните съюзници.³⁷

9. Заключителният етап в изграждането на двете немски държави

Великите държави продължават да правят всичко възможно, за да завършат подготовката на разделянето на Германия на сепаративни държави. Първите избори за Бундестаг се провеждат през август 1949 и водят до създаването на коалиционно правителство. На 20 септември 1949 г. вече избраният от населението на западните зони Бундестаг, долна камара на парламента, обявява създаването на Федерална република Германия (ФРГ) и избира за пръв канцлер Конрад Аденауер. Теодор Хойс е назначен за федерален президент. Социалдемократите образуват опозицията.

На 7 октомври 1949 г. Народният съвет, избран от третия Народен конгрес в Източна Германия и в съветския сектор на Берлин, приема манифест за създаването на Германската демократична република (ГДР). Президент става Вилхелм Пик (председател на Комунистическата партия на Германия), а министър-председател - Ото Гротевол (председател на Социалистическата Единна партия, която с времето става напълно комунистическа). Предвижда се еднокамерен законодателен орган. Властта се средоточава предимно в ръцете на Валтер Улбрихт, водач на политбюро на Социалистическата Единна партия.

На 22 ноември 1949 г. САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ подписват т. нар. Петерсбергско споразумение, което определя включването на западногерманската държава в икономическите структури на Западна Европа – Организацията за европейско икономическо сътрудничество (ОЕИС), Съвета на Европа, Администрацията на план “Маршал”. С това споразумение се слага край на демонтирането на немски заводи и се приема Рурския статут, който предоставя контрола за тази индустриална зона на международна служба. Въпреки всички вътрешнополитически атаки заради това признаване К. Аденауер е убеден, че прекратяването на пагубното демонтиране ще компенсира тази негова отстъпка и че това би могло да значи начало на сътрудничеството между европейските страни. Всъщност планът за интернационализирането никога не се изпълнява.

³⁶ **К и с и н д ж ъ р, Хенри.** Дипломатията. Труд, С. 1997, стр. 383

³⁷ **М и р ч е в а, Христина.** История на международните отношения в най-ново време, том 1. Софи-Р 2002, стр. 416

През същата 1949 г. Съветът на НАТО решава да създаде Европейска отбранителна общност (ЕОО) с участие на Германия. Аденауер използва това за повишаване на авторитета на ФРГ.

Интегрирането на ФРГ в европейската общност се разглежда като важна стъпка към крайната германска асоциация със страните от Западна Европа във всички области, които са пряко свързани с вече създадените международни организации. Под ръководството на Аденауер Западна Германия постепенно сепревръща от победен враг в уважаван съюзнически партньор. Негова основна цел в следващите години се състои в осигуряването на суверенитет и пълна свобода на действие на ФРГ чрез интеграция в западното общество.

В периода от декември 1949 г. до март 1950 г. ФРГ и Франция подписват икономически споразумения и конвенции, които уточняват рамките на сътрудничеството в ползването на индустриалния потенциал на Саар и др. Дж. Ф. Дълес: “Възстановена Германия е един голям коз в ръцете на Запада. ... .. тя би могла да бъде изнесена напред стратегическа база в централна Европа, която да подкопае съветските политически и военни позиции в Полша, Чехословакия, унгария и другите гранични страни”

СССР и източноевропейските държави отговарят на тази икономическа международна политика със създаване на свой регионален пазар в рамките на Съвета за икономическа взаимопомощ и разширяване на многостранните връзки (1949). В интерес на развитието на тези връзки през ноември 1949 г. СССР прекратява дейността на Съветската окупационна администрация, за да уреди Съюзна контролна комисия. Тя формално и юридически предава осъществяването на външната политика и международната търговия на временното правителство на ГДР. По инициатива на Москва, Полша и ГДР подписват договореност относно юридическото признаване на решенията на Потсдамската конференция специално за западните граници на Полша. временното правителство на ГДР признава решенията на Потсдамската конференция със специална декларация от 12 октомври 1949 г.

САЩ признават правителството на ФРГ. СССР – това на ГДР. В разменени ноти и писма на двете велики държави взаимно отричат законността на стореното от другата страна, но това не променя техните позиции. Всяко по отделно признава легитимността само на своето ”отроче” и неговите претенции. ГДР се стреми към международно признаване на нейния държавен суверенитет. ФРГ настоява, че е единствената законна държавна организация на германския народ.

Спорът не е междудържавен, а глобален, защото в него пряко участват великите държави. В този смисъл новите реалности на политическата криза на Европа предизвикват сериозно напрежение в европейските международни отношения. По този начин са минирани условията за постигане на колективна сигурност на стария континент, а двете нови германски държави, всяка една по отделно, поставят началото на дипломатическите усилия за постигане на международно признание и утвърждаването си като единствена легитимна немска държава.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Мирното уреждане на следвоенните проблеми в Централна Европа, в частност на територията на бившия райх, се оказва един от най-важните и сложни международни въпроси в първите години на сравнително спокойствие след края на Втората световна война. Военновременните съюзници бързо изнасят на преден план своите виждания за

следвоенното устройство на света, които съвсем естествено отразяват интересите и стремежите им за влияние в новата действителност и разбира се често не се припокриват, а си противоречат.

Такова е положението и с Германия, която със своето кръстопътно положение се оказва в центъра на противопоставянето им. Всяка от окупационните сили прилага своя, обикновено различна от тези на останалите, политика, налага своя обществен строй и разбира по свой начин понятието “демокрация”. Постепенно Студената война хвърля дебелия си сянка над Европа и принуждава съюзниците да се консолидират около общи позиции с цел по-ефикасно противопоставяне на врага. Така оформилите се сили съвсем скоро изпадат в рязка конфронтация помежду си, а първото голямо следвоенно изпитание за тях става блокадата на Берлин. Въпреки че са на прага на нов световен конфликт, те трудно променят позициите си, а се впускат в още по-бясна надпревара за въоражаване и в търсене на нови съюзници и сателити. САЩ доразвиват политиката на “сдържането”, а СССР насочват усилията си в посока на все непоколебима политика и разработването на ядрено оръжие. С действията си великите държави не решават и Германския въпрос, а противопоставят един разделен народ като изкуствено задълбочават пропастта между него и по този начин оставят много въпросителни за бъдещето, някои от които не са намерили решение и до наши дни.

Използвана литература:

А л е к с а н д р о в, Евгени. Речник по международни отношения. Тракия-М, С. 2001
А м б р о у з, Стивън И. Стремеж към глобализъм – Американската външна политика от 1938 до началото на 90 години. Изд.“Петър Берон”, С. 1995

- З о р и н, Семонов и кол.** История на дипломатията, том 5. Издателство на БКП, С. 1961
- К и р и л и н, И.А.** История международны отношений и внешней политики СССР 1945-1967, том 3. Изд. "Международны отношения", Москва 1967
- К и н д е р, Херман и Вернер Хилгема.** Атлас "Световна история", том 2. Летепа 1999
- К и с и н д ж ъ р, Хенри.** Дипломатията. Труд, С. 1997
- М и р ч е в а, Христина.** История на международните отношения в най-ново време, том 1. Софи-Р 2002
- М и т е в, Йордан и Филип Узунов.** Съвременна история на модерния свят 1945-1975, част II. ИПК "Св. Евтимий Патриарх Търновски", В. Търново 1999
- Т а у н с ъ н, Дънкан.** Речник на световна история от 1945 до наши дни. ЛИК, С. 2001
- B ü h l e r, Johannes.** Deutsche Geschichte vom Bismark-Reich zum geteilten Deutschland. Walter de Gruyter & Co., Berlin 1960
- G o r d o n, A. Craig.** Geschichte Europas 1815-1980 - Vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart. Verlag C.H. Beck, München 1989
- G ö r t e m a k e r, Manfred.** Geschichte der Bundesrepublik Deutschland - Von der Gründung bis zur Gegenwart. Verlag C.H. Beck, München 1999
- H i l g e m a n, Werner.** Atlas zur deutschen Zeitgeschichte. Piper, München 1984
- H i r s c h, Kurt.** Deutschlandpläne – Dokumente und Materialien zur deutschen Frage. Rütten+Loenig Verlag, München 1967
- M a t z, Klaus- Jürgen.** Europa-Chronik. Beck'sche Reihe, München 1999
- N o l t e, Ernst.** Deutschland und der Kalte Krieg. R. Piper & Co. Verlag, München 1974
- R a f f, Dieter.** Deutsche Geschichte - vom alten Reich zum vereinten Deutschland. Wilhelm Heyne Verlag, München 1987
- Tatsachen über Deutschland.** SOCIETÄTS-Verlag, Frankfurt/Main 2000
- W e b e r, Jürgen.** Kleine Geschichte Deutschlands seit 1945. Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2002
- Deutschland 1945-1949 - Informationen zur politischen Bildung.** Bundeszentrale für politische Bildung/bpb, Bonn Nr. 259/1998

Благодарение на Ясен Йорданов Георгиев от УНСС